

Kirke, kommunikation og coronakrise

Kirkelukningen dette forår gav præster og kommunikationsfolk anledning til at lave digital kirke på fuld blus. Spørgsmålet er, hvor menigheden blev af.

“Vi står for alt det modsatte af det, som corona påtvinger os som mennesker og som samfund. Et teater står for fysisk nærvær og fællesskab.”

Sådan skriver teaterchef ved det Kongelige Teater, Kasper Holten i en nyhedsmail. Her beskriver han de ambitiøse planer, man havde om at åbne Det Kongelige Teater mere for flere, om forberedelserne til kommende forestillinger, som nu er sat på pause.

Han tror på, at der efter tiden med corona bliver endnu mere brug for alt det, vi nu må undvære. Han glæder sig til at dele det med os – alt det, der venter, når vi kan mødes igen. Og så anbefaler han, mens vi venter, teatrets digitale univers og de forestillinger, der findes der.

En lignende klar udmelding kunne være kommet fra folkekirken: At kirken står for alt det modsatte af det, som corona påtvinger os som mennesker og som samfund. For fysisk nærvær og fællesskab.

Vi kunne beskrive vores ambitioner for kirken og håbet om, hvordan den, når den lukkes op, igen kan være ramme om mødet mellem Gud og mennesker – stedet for den samtale med Gud, vi ikke kan undvære.

Det sted, hvor vi kommer for at høre hans ord, og hvor vi møder det ufattelige og evige, som vi aldrig selv kan rumme. Det sted, vi kommer, fordi vi håber, at noget stort, noget fremmed vil røre os og tale til os. Det sted, hvor Gud er i centrum, og vi får lov til for et øjeblik at slippe os selv.

“Vi” er menigheden, og heri adskiller kirken sig fra teatret. Nok er det fysiske nærvær kendetegnende for både teaterforestillingen og gudstjenesten, men sidder man på kirkebænken, er man menighed, ikke publikum – man er deltager, ikke tilskuer.

Modsat Kasper Holten vil jeg, snarere end kirkens digitale ‘tilbud’, anbefale, at man får det bedste ud af stilheden, roen og freden og bruger tiden til selv at læse og reflektere.

For alle, der læser læser avis, hører radio og ser TV og er tilstede på de sociale medier, er der overhængende risiko for “information overload”. Det betyder, at mængden af input overstiger et systems kapacitet. Det skete for mig. Det siger muligvis noget om min kapacitet, men jeg vil alligevel tillade mig at anfægte den folkekirkelige strategi, som gik i en anden retning end fred og ro.

Kirkelukningen lige op til påske gav omfattende omtale i de landsdækkende medier. Weekend-Avisen bragte således fredag før påske seks lange og kristendomsrelaterede artikler, en påskeprædiken og en leder, som næsten havde karakter af prædiken.

Mange præster og kirkelige kommunikationsmedarbejdere så nye muligheder i den usædvanlige situation. På de sociale medier var præsterne tilstede i et hidtil uset omfang. Gudstjenester, andagter, refleksioner ord og toner blev delt i uoverskueligt mængder.

Vi gjorde nogle erfaringer, som religionssociologerne forhåbentlig vil samle og se nærmere på. Hvem lyttede med og så, hvem og hvormange deltog og i hvor lang tid? Der ligger mange informationer gemt hos Facebook og YouTube.

Men endnu vigtigere vil det være at overveje, hvad det betyder overhovedet at kommunikere kristendom på sociale medier. For det betyder noget. Når medier bliver den fremtrædende kilde til "information om og oplevelser af religiøse emner, påvirker de forskellige medielogikker måderne, hvorpå religion repræsenteres, og betinger måderne, hvorpå autoriteten til at disse emner konstrueres"¹

Derfor betyder det naturligvis noget, at de sociale medierne denne påske simpelt hen kunne overtage folkekirkes rolle.

Cyberoptimisterne er begejstrede. I krisen og nedlukningen ser de uanede muligheder for nye digitale netværk og for at nå bredere ud, end kirken normalt gør, og dermed nå et andet og større 'publikum'. I de digitale netværk er den enkelte i fokus, ikke familien, ikke arbejdsfællesskabet, ikke nabofællesskabet, ikke den sociale gruppe, men den enkelte. Der er noget frisættende i den netværksformede individualisme.

Cyperskeptikerne vil fokusere på, hvordan den enkelte ikke bliver fri, men slave af de digitale netværk. Vi kan ikke ændre vores måde at kommunikere på, uden samtidig at ændre, hvad det vil sige at være menneske.²

Vi er blevet ensomme og samtidig bange for intimitet og fortrolighed, mener den amerikanske samfundsforsker Cherry Turckle. Digitale forbindelser og sociale robotter tilbyder en illusion om fællesskab uden krav om venskab. Vi kan gemme os for hinanden. "We'd rather text than talk", skriver hun. Det fællesskab, som statsministeren appellerer til i "Vi står sammen, men hver for sig", findes ikke i den digitale verden.

Jeg hører til skeptikerne. Jeg tror på, at internettet kan bruges til både at styrke, udvikle og svække en organisation, alt afhængig af, hvad man vælger at bruge mediet til. Men jeg er skeptisk overfor den aktuelle brug af de digitale medier.

Lige så vel som måden, vi kommunikerer på, ændrer hvad det vil sige at være menneske, ændrer brugen af de sociale medier også forholdet mellem kirke og menighed, og beforder en individualiseret og forbrugerorienteret form for spiritualisme.

Præsternes tilstedeværelse på de sociale medier, hjemme fra stuen eller fra kirken, fra kirkegården eller tårnet, fra haven eller sommerhuset, i ornat eller civil, og den umiddelbare reaktion i form af "likes" og kommentarer til denne tilstedeværelse, viser det tydeligt:

¹ Stig Hjarvad i "Midt i en medietid. Digitalisering og medialisering i religion, filosofi og kunst. Red. Kjeld SLOt Nielsen og Sanne B. Thøisen, Eksistensen 2020. p. 20

² Cherry Turckle i "Alone together. Why We Expect More From Technology and Less From Each Other" 2011

De enkelte præsters holdninger og værdier er i centrum og hvis de vinder gehør, "liker" og deler man. Den dialog Facebook teknisk set giver mulighed for, finder typisk sted i interne, faglige debatter, men ikke i nævneværdig grad mellem præst og "menighed".

Min skepsis har jeg fra Søren Kierkegaard, som i "En Literair Anmeldelse" fra 1846, leverer en uhyre præcis kritik af mediernes rolle for den religiøse kommunikation.

Gang på gang vender han tilbage til den eksplosive vækst af information og vidensmeddelelse. Alle har travlt med at beskæftige sig med, hvad der skal meddeles. Ingen beskæftiger sig med, hvad det er at meddele. Alle meddeler sig, og alle vil læse, hvad der meddeles.

Kierkegaard ironiserer over de tyske håndbøger for elskende og forestiller sig, hvordan et elskende par nu kan sidde sammen og tale anonymt sammen om kærlighed. Der findes håndbøger i alt, og dannelse består i at vide alt om det meste:

*"Pressens Abstraktion ... i Forening med Tidens Lidenskabsløshed og Reflekterethed afføder Abstraktionens Phantom: Publikum, der er den egentlig Nivellerende."*³

Beskrivelsen af publikum som massefænomen, som en abstraktion uden fællesskab, uden personlig identitet, uden ansvar og uden tro, er skarp og forud for sin tid. Publikum som er "alt og intet" er den farligste af alle magter, fordi det er dens interesser, pressen skal pleje. Og den er tilmed den mest intetsigende af alle magter.

Kierkegaards mediekritik er ikke bare interessant, men i høj grad relevant i sin iagttagelse af, hvordan presse og publikum lever af en gensidig alliance.

Han ser for sig, hvordan forholdet mellem presse og publikum uomgængeligt vil betyde voksende afhumanisering. Massebevægelse, pøbelregime og ansvarsløshed vil tage magten, og mennesket som enkelt ansvarligt individ får stadigt sværere ved at virkeliggøre sig selv.

Jeg er klar over, at mange mennesker har været glade for videogudstjenesterne, men i den aktuelle situation bekymrer jeg mig om det, jeg ikke ser. Jeg ser ingen menighed kun tilskuere, følgere og fans. Et krævende publikum, som vil have underholdning, men som selv hverken vil deltage eller tage ansvar. Jeg ser ikke noget fællesskab, kun individualister, som klikker ind på den præst, hvis holdninger og værdier, de sympatiserer med.

Det er jo menigheden og fællesskabet, kirken bygger på. Ikke præsten. Præsten er i en luthersk sammenhæng ikke er den bærende kraft, men ordets tjener.

I min tidligere menighed i London mødes menigheden under coronakrisen til gudstjenester på Zoom. Her er der samtidighed og dialog. Formanden agerer kordegn fra sin skærm, kirkesangeren synger for fra sin skærm, præsten er der, og menigheden deltager bag hver sin skærm. "Det er bedre end ingenting," er de enige om.

³ SKS 8, 91

Ved de streamede gudstjenester derimod, og dem er der flest af, er præsten den bærende kraft og som regel alene på skærmen, måske flankeret af organist og kirkesangere. Menighedens tilstedeværelse og fællesskab er en illusion, ligesom deltagelsen i den liturgiske praksis naturligvis også er det.

Det er måske også bedre end ingenting. Men det er ikke det, vi står for. Vi står for alt det modsatte af det, som corona påtvinger os som mennesker og som samfund. Vores ambitioner er meget højere end det, og dem skal vi leve op til, når menigheden igen og på forsvarlig vis kan mødes i kirken. For efter tiden med corona bliver der endnu mere brug for alt det, vi nu må undvære.

Else Hviid

Sognepræst ved Kastelskirken, København